

שיחת המשגיח הגאון הצדיק רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א נאמרה לפני ציבור בני תורה בביהמ"ד 'ירחי כלה'

התקופה הגדולה

א. הרד"ק מפרש את הפסוק (מלאכי ג, טז) "אֲזַנְדְּבִירוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ", שבזמן שיש מצב בבריאה שאנשים טועים ומפרשים את המצב בצורה לא נכונה ושלא על פי האמונה, ואז יראי ה' נדברים ביניהם להעמיד את הדברים בצורה הנכונה על פי האמונה ועל פי התורה, הדבר הזה חביב מאד לפני הקב"ה. כלומר, כיון ש'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו' אזי 'ויקשב ה' וישמע'. הסבא מקלם היה מביא את דברי הרד"ק, והיה אומר שבכל מילה הכתובה כאן, כתובה עוד מדרגה, 'ויקשב ה' וישמע', ויכתב ספר זכרון לפניו, ליראי ה' ולחושבי שמו'. אם כן זה מה שאנו צריכים לעשות כעת, להידבר ביחד, ולהתחזק במבט על פי התורה והיראה - כיצד צריכים לעבור את התקופה הזו, בסיעתא דשמיא.

כתוב (משלי טו, כד) "אֹרֶחַ חַיִּים לְמַעַלָּה לְמַשְׁכִּיל לְמַעַן סוֹר מִשְׁאוֹל מָטָה". עם הפסוק הזה המשגיח זכרונו לברכה פתח את התקופה שלפני המלחמה בשנת תשכ"ז, היה אז מתח גדול והמשגיח קם לדבר, והדבר הראשון שהוא דיבר, הוא פתח עם הפסוק הזה - אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה, אומר הגאון בפירושו, וז"ל, "האדם נקרא הולך" אדם נקרא 'הולך' ולא 'עומד', "שצריך לילך תמיד מדרגא לדרגא ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה ח"ו". 'אורח חיים' - דרך החיים, 'למשכיל' - היא 'למעלה', כלומר, להתעלות מכל דבר שקורה, כל מאורע שקורה לאדם הוא צריך לנצל אותו להתעלות, זהו אורח חיים למעלה למשכיל. ולמען סור משאול מטה - אם ח"ו עוברת תקופה מיוחדת ולא מנצלים אותה להתעלות, ח"ו, זו ירידה. אם עוברים כזו תקופה ולא מתייחסים אליה כמו שצריך להיות, זה עצמו ירידה.

כולנו מרגישים, וזה ברור, אנו נמצאים כעת בתקופה לא שגרתית בהחלט, תקופה מיוחדת במינה שכבר שנים רבות לא יודעים מכזו תקופה. אם כן ודאי שאנו צריכים לפתוח את העיניים ולהתייחס כמו שצריכים להתייחס לתקופה כזו, כדי שנוכל להתעלות מהתקופה הזו, ולא ח"ו להיפך.

ב. דבר ראשון, יש פרשה בתורה על תקופה כזו. כתוב בדברים (כ, א) "כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיָּבֹךָ וַיֵּרָאֶיךָ סוֹס וַיִּרְכָּב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". כתוב כאן כיצד צריכים להתייחס לדברים כאלה שעלולים להפחיד ועלולים לשבור, ועל זה התורה אומרת 'לא תירא מהם' אל תפחד, 'כי ה' אלוך עמך המעלך מארץ מצרים'. אומר רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות לב) שאין מדובר דוקא על מלחמה, ואפילו לא על מלחמת הרשות, אלא "הוזהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה" אם רואים דבר שעושה צרה וצער, וזה מתקרב, כיצד צריכים להתייחס לזה, כתוב 'לא תירא מהם', אבל מה צריכים לעשות, אומר רבינו יונה "תהיה ישועת ה' בלבבו, ויבטח עליה, כענין שנאמר 'אך קרוב ליראיו ישעו', וכן כתוב 'מי את ותיראי מאנוש ימות'".

בזמן שיש מצב כזה צריך שתהיה **ישועת ה' בלבבו**, אדם צריך לכלול בנתונים שיש לו במבט שלו על המצב את הדבר שנקרא **"ישועת ה'"**, ו**יבטח עליה** צריך לסמוך על ישועת ה', וכך ישתנה לו המבט על הנתונים שלפניו. יש **"ישועת ה'"** וצריכים לסמוך על זה ולקוות לזה - **לא תירא מהם**.

וצריכים לקחת בחשבון שכיון שהקב"ה איתנו, אם כן ממילא הדברים עשויים להשתנות. וכמו שכתוב (במדבר יא, כג) **"הַיְד ה' תִּקְצֹר"**, וכתוב (שמואל א יד, ו) **"כִּי אֵין לָהּ מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בָּרֵב אוֹ בְּמַעַט"**. וכמו שכתוב במשנה בפרקי אבות (פ"א מ"ז) **"ואל תתיאש מן הפרענות"**, אומר רש"י **"אם בא עליך רעה אל תתיאש מן הטובה, לפי שישועה קרובה לבא, וכן הוא אומר 'הן לא קצרה יד ה' מהושיע'"**.

ג. ובפרשה הזו כתוב כי ה' אלוקיך **עמך המעלך מארץ מצרים**, כלומר, היסוד לכך שכלל ישראל בוטחים בהקב"ה הוא כיון שהקב"ה הוא **'המעלך מארץ מצרים'**. כי בשעה שיצאנו ממצרים נהיה לנו יחס אחר אצל הקב"ה, אנחנו עם ה' והוא אלוקינו - הוא אדוננו. וזהו ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים, הקב"ה שהוא ה' אלוקיך הוציא אותך מארץ מצרים, אם כן אותו ה' אלוקיך המעלך מארץ מצרים הוא גם ה' אלוקיך בכל עת ובכל מצב.

וכך כותב הסמ"ק (מצוה א) שבפסוק **"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"** (שמות כב), מונח בזה המצוה להאמין בגאולה העתידה. שהרי **'אנכי ה' אלוקיך'** היא מצוה תמידית - תמיד ה' אלוקיך, ו'אשר הוצאתיך' הוא פרט ב'ה' אלוקיך', כלומר, אם אתה רוצה לדעת מה הפשט ה' אלוקיך, הנה ראית 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. והוא הדין בכל מצב ובכל עת שצריכים גאולה, תדע לה שה' אלוקיך, ה' אלוקיך שמשגיח עליך בפרטות - ה' אלוקיך עמך, כשם שראית במצרים שהיינו צריכים את הקב"ה והקב"ה עזר לנו, כך בכל עת אתה צריך לדעת שה' אלוקיך עמך ולקוות לישועתו. וממילא כשהבטיחו לנו על הגאולה העתידה, הרי זה נכלל ב'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. ואומר הסמ"ק שזהו מה שאמרו חז"ל (שבת לא.) ששואלים את האדם בשעה שמכניסים אותו לדין **'צפית לישועה'**, כי אדם צריך לצפות לישועה שהרי ה' אלוקיך מחייב ישועה.

ומובן מדבריו שאין מדובר דוקא על הגאולה הראשונה של מצרים ועל הגאולה האחרונה לעתיד לבא, אלא מדובר גם על כל הזמן ועל כל הדרך, בכל עת ובכל מצב כאשר כלל ישראל צריכים גאולה - **אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים**. זו הנהגה כללית שיש עם כלל ישראל - עם ה', לכן הקב"ה איתנו וממילא הוא מושיע אותנו מכל הצרות, ויושיע אותנו מכל הצרות. ולכן צריך שתהיה **ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה** - לזכור את הדבר הזה, לסמוך על זה ולקוות להקב"ה.

נמצא שככל שיציאת מצרים יותר מושרשת אצל האדם, ככל שהאדם מכיר יותר ביציאת מצרים ויודע יותר כמה הקב"ה איתנו מיציאת מצרים, כך התקוה שלו יותר גדולה, והזכות שלו יותר גדולה. אצלו ה' אלוקיך יותר גדול שהרי 'הוצאתיך מארץ מצרים'.

ד. אנו נמצאים כעת בחודש אדר, בין גאולה לגאולה - בין פורים לפסח. רש"י בתענית (כט.) כותב על דברי הגמרא **"משנכנס אדר מרבין בשמחה"** וז"ל **"ימי נסים היו לישראל פורים ופסח"**. והדבר תמוה כיצד נכנס כאן פסח, והרי מדובר על חודש אדר. ויש שרצו ללמוד מדבריו שבאמת 'מרבין בשמחה' ממשיך עד פסח, אבל אין זה נכון, שהרי כתוב שם בגמרא **'הלכך' מי שיש לו דין עם גוי שיעשה אותו בחודש אדר, ולא כתוב גם חודש ניסן**, כלומר שאחרי חודש אדר כבר אין את

ה'מרבין בשמחה'. אם כן מדוע רש"י כותב 'פורים ופסח', הרי פורים לחוד ופסח לחוד, לכל אחד יש את הסגולה שלו, ו'מרבין בשמחה' נאמר על פורים, וכיצד זה קשור לפסח.

אלא כתוב כאן ברש"י דבר נפלא. הנה כתוב בגמרא (תענית ו:): שמה שעושים פורים באדר שני, אע"פ שאין מעבירין על המצוות, הוא כדי לסמוך גאולה לגאולה. כלומר שפורים ופסח משלימים זה את זה ומבארים זה את זה. כי הנה ראינו פורים - ראינו 'ונהפוך הוא', ראינו כי 'פיהם פתחו כל יושבי תבל כי פור המן נהפך לפורנו', וכאשר אנו רואים כזו תופעה, אנו מתבוננים, כיצד נהיה כל הסיפור הזה, והתירוץ הוא, כי זהו עם שיצא ממצרים, ומי שהוציא את העם הזה ממצרים, עשה גם את פורים, יש המשך ליציאת מצרים. ואם רוצים לדעת האם יציאת מצרים זהו סיפור היסטורי שהיה לפני הרבה שנים או שזה 'חי וקיים', אפשר לראות את פורים, ואז רואים שיציאת מצרים 'חי וקיים'.

כלומר, מה שהיה ביציאת מצרים, הצורה בה הקב"ה גילה את אהבתו לישראל, ושכלל ישראל התקרבו להקב"ה ונהיו עם ה', אין זה מעשה שהיה, אלא יציאת מצרים 'חי וקיים' בכל דור ודור, בכל עת ובכל שעה שצריכים ישועה יש את הכח של יציאת מצרים, והכח הזה גואל את כלל ישראל - **המעלך מארץ מצרים.**

וזהו שאומר רש"י משנכנס אדר מרבין בשמחה - ימי נסים היו לישראל פורים ופסח, כיון שאחרי הפסח, הפורים מקבל משמעות אחרת, שהפורים לא היה דבר מקרי אלא הנהגה קבועה שיש עם כלל ישראל, זה התחיל בפסח והמשיך בפורים.

ה. ולזה יש לנו את חג הפסח, בכל שנה ושנה, כדי להחיות מחדש את יציאת מצרים, כאילו הוא יצא ממצרים, להיכנס לגלות ולצאת בגאולה 'ביד חזקה ובזרוע נטויה', כי אחת המטרות הגדולות של זכרון יציאת מצרים היא להחיות בעצמו, לנטוע בעצמו ולהעמיק את הקשר עם הקב"ה, כמה הקב"ה הוא אלוקינו, הוא אדוננו, הוא אבינו וכמה הוא שלנו. ועי"ז שחיים עם יציאת מצרים ומכירים טובה להקב"ה על יציאת מצרים, כך רואים שיציאת מצרים 'חי וקיים' וזה נשאר לעולם. ובזכות ההנהגה הזו של יציאת מצרים, שהקב"ה יצר הנהגה מיוחדת עם כלל ישראל - 'שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה, שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונס', מכח ההנהגה הזו שנוצרה ביציאת מצרים אנו חיים וקיימים לאורך כל הדורות - **והיא שעמדה לאבותינו ולנו.**

וזה מה שכתוב בארחות חיים להרא"ש (אות כו) "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית", לבטוח בה' בכל לבב ולהאמין בהשגחה פרטית, "כי עיניו משוטטות בכל הארץ", מצד אחד הקב"ה משוטט בכל הארץ, הקב"ה מנהיג את הכל - גם את ה'וירוסים' הקטנטנים הללו, אבל הקב"ה גם "עיניו על כל דרכי איש ובוחר לב וחוקר כליות", הכל נעשה על פי 'בוחר לב וחוקר כליות'. "ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם" זה נקרא 'היחוד השלם', כל מה שנעשה בעולם נעשה לפי מדותיו ולפי תורתו של הקב"ה. זה נקרא 'להאמין בהשגחתו פרטית', וזהו יחוד ה' בפועל.

וכותב שם הרא"ש "כי מי שאינו מאמין ב'אשר הוצאתיך מארץ מצרים' אף ב'אנכי ה' אלוקיך' אינו מאמין, ואין זה יחוד שלם, כי זה היה סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה". קולמוסים רבים נשברו לבאר דברי הרא"ש כאן. המשגיח זכרוננו לברכה, בשיחה האחרונה שהוא אמר בישיבה, ביאר נפלא את דברי הרא"ש. אנכי ה' אלוקיך, 'אנכי ה' - הקב"ה אדון של כל העולם, אבל עם כלל ישראל יש הנהגה מיוחדת של 'אלוקיך', ומתי וכיצד נוצרה ההנהגה הזו, ביציאת מצרים - **אשר הוצאתיך מארץ מצרים.** ולכן מי שאינו מכיר ביציאת מצרים, אם כן אין אצלו את

ה'אלוקיך'. יכול להיות שיש אצלו ה', אבל לא יכול להיות שיש אצלו 'אלוקיך'. כי השגחה פרטית על כלל ישראל - סגולת ישראל על כל העמים, שהם יסוד כל התורה כולה, הדבר הזה נוצר ביציאת מצרים, אם כן מי שאינו מאמין ב'אשר הוצאתיך מארץ מצרים' הוא אינו מאמין אף ב'אנכי ה' אלוקיך'.

כלומר, יציאת מצרים זה היסוד שהעמיד ובנה בלב האדם את הקשר המיוחד שנוצר בין כלל ישראל להקב"ה. ולכן נתנו לנו בכל שנה ושנה להחיות את זה בחג הפסח, לחיות את הפסח, את המצה ואת המרור, להשריש בנפשותינו את המציאות הזו שאנחנו עם מיוחד - עם ה', הוא מלכנו והוא אדוננו.

ו. כתוב ברמח"ל בדרך ה' שכיון שהיסוד של כל החסדים שהקב"ה עושה עם כלל ישראל הוא מיציאת מצרים, והמקור של כל החסדים עד ימות עולם הוא מהקשר שנוצר עם הקב"ה ביציאת מצרים, לכן בשעה שמזכירים בכל יום בקריאת שמע יציאת מצרים, זה מעורר את אהבת ה' לישראל, ובזכות זו משפיעים שפע טוב בעולם. כלומר על ידי שמזכירים בכל יום יציאת מצרים, את השפע, את הברכה ואת ההארת פנים, אזי מתעוררת מחדש אהבת ה' לישראל. יסוד גדול שכותב הרמח"ל - אין זו רק מצוה להזכיר יציאת מצרים בכל יום, אלא זה פועל את הסיעתא דשמיא לכל אותו היום.

ועל אחת כמה וכמה עכשיו כאשר אנו מתקרבים לימי חג הפסח, שהוא היסוד של כל השנה, של יציאת מצרים, אם כן כמה שיותר נחיה את הפסח, כמה שיותר יהיה לנו הרגש בזה, ונתפעל מזה ונתעורר מזה, על ידי זה נוריד את השפע של יציאת מצרים לדורנו.

זה הדבר ראשון שאנחנו צריכים עכשיו - לא תירא מהם כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים, בשמים הכל מתוכנן. הצרה הזו שבאה עכשיו על כלל ישראל, קוראים לזה 'מגיפה', רחמנא ליצלן, מגיפה משונה, היא באה בדיוק בזמן הזה שצריכים לסמוך גאולה לגאולה, גאולת פורים לגאולת פסח, כדי שמכח החיזוק שיש מפורים ופסח - החיזוק ביציאת מצרים, מכח זה נוכל לעבור בעז"ה את הימים הקשים האלה. זהו הדבר הראשון - לא תירא מהם כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים.

וכתוב שם אחר כך, באותה פרשה (שם כב-ג) "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַפֶּהַן וְדָבָר אֶל הָעָם, וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו'". אומר רש"י "שמע ישראל. אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם". ונכון שהקב"ה איתנו אבל בשביל זה אנחנו גם צריכים להיות איתו, יש לזה תנאי, וכך כתוב בחובות הלבבות בשער הבטחון. וכן בספר המספיק לרבי אברהם בן הרמב"ם, בשער הבטחון, הוא אומר שזה דבר פשוט שאע"פ שהקב"ה עם כלל ישראל אבל זה בתנאי שאדם נזהר ומתחזק בעבודת ה', אבל אם אדם מוזנח ומתרשל בעבודת ה', אזי הקב"ה כבר לא עוזר לו. והחובות הלבבות כותב שזו שטות לחשוב שהקב"ה יעזור למי שאינו מתחזק. כדי לזכות שהקב"ה יהיה איתנו אנחנו צריכים להיות איתו, וכמה שיותר נהיה איתו כך הקב"ה יהיה איתנו. אם נאמר 'שמע ישראל' ונהיה איתו כך הוא יהיה איתנו.

ז. ובאמת יש קפיטל בתהלים שמתאים ממש לימים האלה, וכבר ראיתי אחרים שמעוררים כעת שכדאי לומר את הקפיטל הזה בכל יום. קפיטל צא בתהלים - 'יושב בסתר'. ראיתי מישהו שאומר דבר יפה, שאין מדובר כאן לומר דברים חדשים, שהרי בין כה וכה אומרים את זה בכל יום בקריאת

שמע שעל המיטה, אלא רק צריכים לומר את זה בכוונה, לקשר את זה לימים האלה. ומי שאינו אומר תמיד, שיגיד כעת. בכל אופן זה נמצא כבר בסדר היום שלנו.

נתבונן מה כתוב בקפיטל 'יושב בסתר'. בגמרא (שבועות טו:) קפיטל זה נקרא 'שיר של פגעים', שיר שנועד לפגעים. וכך כתוב "ישב בסתר עליון בצל שדי ותלונן. אמר לה' מחסי ומצודתי אלקי אֶבְטַח בו" הקב"ה הוא מחסי ומצודתי ואני בוטח וסומך על הקב"ה, וממילא "כי הוא יצילך מפח יְקוֹשׁ מְדַבֵּר הוֹת. בְּאֶבְרָתוֹ יִסֹּף לְךָ וְתַחַת כְּנָפָיו תִּתְחַסֶּה" נחסה תחת כנפיו, "צִנָּה וְסִחְרָה אֲמַתּוֹ" כל מה שקורה בעולם, ואפילו טבעו של עולם, זה 'אמתו' - זה לא הולך בלי הקב"ה. אם כן "לא תִירָא מִפֶּחַד לִילָה מִחַץ יַעוֹף יוֹמָם. מְדַבֵּר בְּאֶפֶל יִהְיֶה מְקַטֵּב יִשׁוּד צִהְרִים".

ונראה לשמוע מה שכתוב כאן 'מְדַבֵּר בְּאֶפֶל יִהְיֶה' - יש דָּבָר שהולך בְּאֶפֶל. הַדָּבָר שלפנינו, מה שקורה כאן כעת, הוא מיוחד, שישנם אנשים בריאים שהם כלל אינם חולים אבל הם נושאים את הַדָּבָר הזה, והם מדביקים אנשים אחרים שנעשים חולים ומגיעים עד פיקוח נפש. ממילא לא יודעים ממי להיזהר, כי מי שמקבל את זה יכול להישאר בריא וללא שום סימנים, אבל כיון שהוא היה על יד מישהו שהיה חולה הוא נושא בקרבו את הַדָּבָר הזה. ולא רק בקרבו, אלא אף באוויר שלו, בכל הד' אמות שלו, נמצא הַדָּבָר, ומחכה היכן להיקלט, וח"ו זה יכול להיקלט אצל אדם אחר ולהביא אותו למצב של פיקוח נפש. זה דָּבָר בְּאֶפֶל יִהְיֶה - הַדָּבָר הזה הולך בְּאֶפֶל בחושך.

אבל כתוב כאן "יפל מצדך אלף וירבבה מימינך אליך לא יגש. רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה", אמנם יש רשעים שהקב"ה צריך לשלם להם אבל 'אליך לא יגש'. וכיצד אתה בטוח בזה, והרי יש כלל שהשטן מקטרג בשעת הסכנה - 'כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים', אם כן כיצד אתה בטוח. אלא "כִּי אֲתָה ה' מַחְסִי עָלִיּוֹן שְׁמַת מְעוֹנָךְ", אם אתה סומך על הקב"ה, והקב"ה הוא הרי עליון על הכל, אם כן מכח שהקב"ה עליון על הכל, יכולה להיות הנהגה כזו של 'יפול מצדך אלף וירבבה מימינך אליך לא יגש'.

וצריכים לזכות לכך - שהקב"ה יתנהג איתנו גם כעת בהנהגה הזו, הרי זהו 'שיר של פגעים'. וכתוב שם באותו קפיטל כיצד זוכים לזה. "כִּי בִי חֶשֶׁק וְאֶפְלָטָהוּ אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי", כיון שהוא 'חשק' אז 'אפלטתו', וכיון שהוא 'ידע שמי' אז 'אשגבהו'. זאת אומרת, כיצד זוכים להנהגה הזו של 'יושב בסתר', זוכים לזה על ידי 'חשק' ו'ידע שמי'. כמה שאדם כעת 'חשק' בהקב"ה ו'ידע שמי', כך הוא זוכה להנהגה המיוחדת של 'ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים', זה נקרא 'אלוקיך' - השגחה פרטית. וכך זוכים למה שכתוב שם "לֹא תֵאָנָה אֵלֶיךָ רָעָה וְנִגְעָה לֹא יִקְרַב בְּאֶהְלֶךָ. כִּי מִלְּאֲכִיו יִצְוָה לְךָ לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ". אבל כל זה תלוי ב'כי ב' חשק ואפלטתו אשגבהו כי ידע שמי'.

זה הקפיטל שצריך לעמוד כנגד העיניים בימים אלו, וזה צריך להיות הכיוון שלנו - כי ב' חשק ואפלטתו אשגבהו כי ידע שמי, ועל ידי זה נזכה לה' אלוקיך עמך. וזהו האומרים שמע ישראל.

ח. ידוע מה שכתוב (מדרש רבה במדבר יח, כא) שבשעה שהיה דָּבָר בכלל ישראל, דוד המלך תיקן מאה ברכות בכל יום. ה'טור' ב'אורח חיים' (סימן מו) מביא את זה, וז"ל, "והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא, דוד המלך עליו השלום תיקן מאה ברכות דכתיב 'הוקם על' ע"ל בגימטריא מאה הוו, כי בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה, עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן להם מאה ברכות, ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים מאה ברכות בכל יום. וצריך כל אדם לזיזת בהם, והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף".

ושואל הב"ח, מדוע ה'טור' מביא את דברי רב נטרונאי שמספר את המאורע שבו תיקנו מאה ברכות, והרי ה'טור' הוא ספר הלכה ולא ספר סיפורים. אומר הב"ח שכתוב כאן בדברי ה'טור' הלכה למעשה, כי בעלמא הדין הוא 'שומע כעונה', ואם כן אפשר לצאת יד"ח על ידי שמישהו אחר מברך והוא עונה 'אמן', אבל בברכות אין לעשות כן, כי 'שומע כעונה' זה בדיעבד אבל לכתחילה צריכים לברך לבד, ואת הברכות צריכים לעשות לכתחילה ולא בדיעבד. ולמה כך ההלכה, אומר הב"ח "כי איכא סכנת מיתת מאה מישראל בכל יום כמו שהיה קודם שתיקן דוד מאה ברכות אלו". כלומר, אין זה רק 'מעשה שהיה', אלא המציאות של העולם היא שבכל יום ויום עלול להיות דִּבְרָר וימותו בכל יום מאה מישראל רח"ל, ומה שמחזיק את העולם כדי שלא ימותו מהדִּבְרָר הזה הוא מאה ברכות בכל יום. נמצא אם כן שהברכות הללו הם 'סכנתא' ולא רק 'איסורא', ולכן צריכים להתנהג בהם לכתחילה ולא לקיים בהם 'שומע כעונה' אלא לברך מאה ברכות בכל יום. כך מפרש הב"ח את דברי ה'טור'.

וכשם שכתוב כאן שצריכים 'ברכה לכתחילה', וצריכים לברך ולא רק להיות 'שומע כעונה', אם כן צריכים גם 'ברכה לכתחילה' שתהיה ברכה יפה וראויה, ולא ברכה שהיא בדיעבד. וכתוב חידוש גדול בספר סדר היום לרבינו מכיר, שמאה ברכות הללו צריכות להיות בכוונה, כי ברכה בלי כוונה אינה עולה למנין מאה ברכות, כיון שברכה בלי כוונה היא חטא וא"כ כיצד זה יעלה למנין ברכות. זאת אומרת שכדי שתהיה הזכות הזו להגן מן הַדִּבְרָר צריכים שתהיה ברכה עם כוונה. ואף מסתבר כמותו, שהרי דוד המלך תיקן מאה ברכות בכל יום, ובזמן דוד המלך עוד לא היה הדין דרבנן של ברכות, אלא אצל דוד המלך הברכה היתה 'סברא' שצריכים לברך, וא"כ הרי אין שום סברא לומר שתהיה 'סברא' לברך ברכה בלי כוונה. ועל זה דוד המלך תיקן מאה ברכות בכל יום, מאה ברכות של 'סברא', אם כן ודאי אותם מאה ברכות ש'מסתבר' שצריכים לברך אותם - הם צריכות להיות ברכות עם כוונה.

ועל זה כתוב כאן שזה מגן מפני הַדִּבְרָר. וכיצד זה מגן מפני הַדִּבְרָר, כי זה נקרא 'ידע שמי', וזה נקרא 'חשק', רק כך זוכים ל'אפלטתהו' ו'אשגבהו', כאשר מברכים את הקב"ה זה נקרא כי בי חשק ואפלטתהו אשגבהו כי ידע שמי.

ונראה עוד, הרי כתוב 'מאה ברכות' כלומר שיש כאן משהו משותף בין כל המאה ברכות, והרי החלק השני של הברכה הוא אינו משותף בין כולם, שהרי יש ברכות הנהנין, יש ברכות השבח ויש ברכות המצוות, אלא רק החלק הראשון של הברכה הוא משותף בין כל הברכות - ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם. אם כן זה העיקר, לומר מאה פעמים בכל יום, 'ברוך' תהיה מבורך רבש"ע, 'אתה ה' אלוקינו' אתה ה' שמשגיח עלינו בפרטות, 'מלך העולם' אתה הוא מלך העולם, תהיה מבורך. לומר מאה פעמים בכל יום 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' בכוונה, זה נקרא 'חשק' ו'ידע שמי', וכך זוכים ל'אפלטתהו' ו'אשגבהו'. ובכלל, זו עצה טובה לאדם, שיהיה תמיד נזכר במשך כל היום ברבש"ע, שיהיה לו עול מלכות שמים, שאפילו כאשר לא נמצאים במסגרת של הישיבה תהיה לו מסגרת שמחזיקה אותו.

הדבר הראשון שצריכים לשמוע הוא לא תירא מהם, אבל צריכים לעשות משהו בשביל זה, ואם לא עושים בשביל זה כלום אזי לא זוכים ל'לא תירא מהם'. צריכים להתחזק, להתחזק במלכות שמים באופן כללי, ולא רק זה, אלא אף בברכות, וזה נקרא כי בי חשק ואפלטתהו אשגבהו כי ידע שמי.

ט. יש מכתב ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, מובא בספר 'כתבוני לדורות' - מכתבים של הרב אלישיב, כתבו אותו בזמן שהיה מצב קשה, בשנת תשס"ו, יצא אז 'כרוז' מגדולי הדור לבני התורה, והרב אלישיב חתום עליו, יחד עם מרנן הגרמי"ל לפקוביץ והגראי"ל שטינמן זצוק"ל, התאריך הוא מנחם אב תשס"ו, וצריכים לשמוע את זה גם היום. וכך כתבו שם, "מצויים אנו בעת צרה של ציבור, עת הצרת שונאי ישראל לישראל, שרבים מתושבי ארץ הקודש נמצאים בסכנה בכל רגע", גם היום זה מצב שנמצאים בסכנה בכל רגע, הסכנה של המחלה רח"ל. והבידוד הוא גם סכנה, אלו ייסורים גדולים שנמצאים בבידוד שבועיים. "ובודאי שהוא עת לזעוק ולהריע כדי לידע שבשלנו באה הרעה הזאת, וצריך כל אחד להתחזק ולתקן מעשיו כדי שאבינו שבשמים יסיר הצרה מעלינו, ולב יודע מרת נפשו". כתוב כאן שצריכים להתחזק בעת צרה. ושואלים במה להתחזק, אבל לא כתוב כאן, רק כתוב 'לב יודע מרת נפשו', כל אחד צריך לדעת בעצמו במה הוא צריך להתחזק.

ונדמה שעומק הדברים הוא מפני שהעיקר הוא 'להתחזק', המציאות של חיזוק הוא מה שמעביר את הצרה. ו'להתחזק' פירושו שלא לחיות באופן פשוט ובאופן טבעי, אלא לחיות עם עבודה, לחיות למעלה מן הטבע, אם כן כל אחד צריך לדעת בעצמו מה שהוא יכול להתחזק ומה שהוא צריך להתחזק, אבל המכנה המשותף של הכל הוא שהאדם מתחזק. ו'להתחזק' נקרא לחזק את עמוד העבודה. יש עמוד התורה, יש עמוד העבודה ויש עמוד גמילות חסדים, 'עבודה' פירושו להיכנע ולהתחזק למעלה מן הטבע. כמו שכתוב (מלאכי ג, יח) "וְשִׁבְתֶּם וְרִאיתֶם בֵּין צִדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹקִים לְאִשָּׁר לֹא עֲבָדוּ", וזה ההבדל בין השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, כלומר, בשעה שהאדם מכניע את הרצון שלו ועושה למעלה מן הטבע שלו, זה נקרא 'עובד אלוקים'.

ובאמת יש לנו פרשה בתורה. בתחילת פרשת כי-תשא כתוב (שמות ל, יב) "וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגֶף בְּפָקֶד אֲתָם". בשעה שעושים מנין בכלל ישראל יש עין הרע וזה מעורר קטרוג, וכאשר יש קטרוג יכול להיות נגף רח"ל. פעם בשעה שהיתה איזו מגיפה בישיבה, שאלתי את המשגיח זכרוננו לברכה, מה היא 'מגיפה', והרי מה שנגזר נגזר ומה שלא נגזר לא נגזר, וענה לי המשגיח שמגיפה היא שעת הסכנה, והשטן מקטרג בשעת הסכנה. כלומר, העיקר בשעת מגיפה הוא הקטרוג של השטן, וזה מפחיד שהשטן מקטרג, כי מי יעמוד בפניו, זה הפחד של שעת הסכנה, זה הפשט מגיפה. ושאלתי אותו, אם כן מה צריכים לעשות, והוא ענה לי שצריכים לעשות כנגד מה שהשטן מקטרג, להרבות זכויות כנגד שהשטן לא יצליח בקטרוגו. וכתוב כאן בתורה הקדושה שבזמן שיש עין הרע ויש חשש שיהיה נגף, צריכים לתת מחצית השקל כדי שלא יהיה נגף, ונותנים את זה לעבודה - לקרבנות, כלומר, שהקרבנות הם מגינים מפני הנגף. יש עמוד התורה, יש עמוד העבודה ויש עמוד גמילות חסדים, לכל עמוד יש את הסגולה שלו, אבל עמוד העבודה הכח שלו הוא למנוע את הנגף בשעת המגיפה, ולכן עושים אחדות של כל כלל ישראל ונותנים מחצית השקל לעבודה, והעבודה מגינה מפני הנגף.

ו'עבודה' אין פירושו רק תפילה, כי תורה שהיא על דרך עבודה - היא גם 'עבודה', וגמילות חסדים שהיא על דרך עבודה - היא גם 'עבודה', וכן תפילה שהיא לא על דרך עבודה - היא אינה 'עבודה'. 'עבודה' פירושו ושבחתם וראיתם בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו, 'עבודה' נקרא מה שהאדם הולך למעלה מן הטבע ומתגבר על עצמו. בהלויה של המשגיח זכרוננו לברכה, מרן הרב שך זצ"ל אמר, 'מעולם לא ראיתי עובד אלוקים כמותו'. והיה הדבר לפלא, שהרי הרב שך ראה הרבה גדולי תורה, ושאלו את הרב שך מה הפשט בדבריו, והוא ענה ש'עובד' פירושו כמה שיותר אדם הולך נגד הרצון, כל כך ללכת נגד הרצון העצמי - 'מעולם לא ראיתי עובד אלוקים כמותו'.

וזה מה שכותב כאן הרב אלישיב, שהדבר הראשון הוא 'להתחזק', ובמה להתחזק אין זה משנה, כי העיקר הוא להתחזק. כי בשעה שמתחזקים נכנעים לפני הקב"ה, בשעה שמתחזקים נעשים עובדי ה', ובזכות העבודה לא יהיה נגף בכלל ישראל.

י. וממשיכים וכותבים באותו מכתב "והנה חז"ל אמרו תורה מגנא ומצלא, שיש בכח לימוד התורה להגן ולהציל מכל רע, הרי שעלינו להתחזק בלימוד התורה", כמובן שדבר זה מגן על כלל ישראל כאשר לומדים תורה במסירות נפש ובהקרבה, בלא להסתכל על שום דבר. וח"ו שלא לשבור את עמוד התורה, שיהיה עמוד התורה כמו שצריך להיות, בבית המדרש כמו שצריך להיות. כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' אומר רש"י (דברים יא, טז) שזה נקרא 'וסרתם' - לפרוש מן התורה. אבל בשעה שמתחזקים בתורה בכלל ובפרט, בודאי שזה מגן.

ויש כאן משפט שצריכים לשמוע, "אמנם איזו התורה יש בה הסגולה הזאת" איזו תורה יש בה את הסגולה של 'תורה מגנא ומצלא', "כשהיא נלמדת עם התנאים של לימוד תורה כמו שמצינו בחז"ל, דהיינו ללמוד עם יראה ובקדושה ובטהרה, ולא להימשך אחר תענוגי הבלי העולם הזה, ויש בזה הרבה ניסיונות וצריך חיזוק גדול, בודאי יש בזה דרגות רבות אך כל חיזוק בזה רצוי הוא לפני ה' יתברך לזכות להגן מפני הרעה". כתוב כאן דבר נפלא, ודאי שתורה שלא לשמה היא גם תורה, ו'לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', אבל אם רוצים את הסגולה של התורה להגן, לזה יש תנאים אחרים, כדי לזכות ל'תורה מגנא ומצלא' צריכים שתהיה תורה כזו שהקב"ה אוהב אותה, שתהיה תורה עם יראה ובקדושה ובטהרה, ולא להימשך אחר תענוגי הבלי העולם הזה. כתוב כאן חידוש גדול, שבזמן הזה אם רוצים שהתורה תגן יש חיוב מיוחד שהתורה תהיה עם יראה ובקדושה ובטהרה.

וצריכים לדעת, שאמנם כתוב (פרקי אבות פ"ו מ"ו) "התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו' באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בטהרה", בשבילנו זה לא למעשה לשעת הלימוד, כי אם אנחנו נחשוב בשעת הלימוד על דברים אחרים, אנחנו לא נבין את הסוגיא, ובשביל להבין את הסוגיא אנחנו צריכים להיות ברוגע ולהיות שקועים רק בסוגיא, וזה עיקר קדושת התורה - להבין טוב את הסוגיא, עמוק וישר. ולכן רבי חיים מוולאז'ין אומר שלפני הלימוד צריכים לחשוב את המחשבות של יראת שמים ולא בשעת הלימוד. אבל מה שנשאר לנו בשעת הלימוד, שיהיה ניכר שזו תורת ה' ולא סתם לימוד, ושתהיה 'תורה מגנא ומצלא' - תורה שהקב"ה אוהב, הדבר היחידי העיקרי שנשאר לנו בדורנו, דבר שאינו מפריע ללימוד אבל יורה על יראת התורה וקדושת התורה, זהו החומר להפסיק בדברים בטלים באמצע הלימוד. כמה שהלימוד יותר רצוף, כמה שיש יותר זהירות שלא להפסיק בדברים בטלים, לא מבעיא באמצע תוס' או באמצע קושיא ותירוצ, שזה ודאי לא נקרא ללמוד, אלא אפילו בין גברא לגברא, כמה שמחמירים בזה יותר - בזה מונח קדושת התורה.

בימים האלו שאנו צריכים שהתורה תגן עלינו, צריכים לראות שהתורה תהיה תורה כזו שהקב"ה אוהב, תורה עם יראה ובקדושה ובטהרה. וצריכים לראות לפחות בתחילת הלימוד שיהיו עשרים דקות ברציפות, בלי שום הפסקה, ולהמשיך הלאה כמה שאפשר.

הכלל הוא שהזכות בימים אלו היא שהקב"ה איתנו, הוא יהיה איתנו והוא ישמור עלינו. אבל כדי לזכות לזה שיהיה ה' אלוהינו עמך צריכים שיהיה כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי. והיכן רואים את ה' חשק' ו'ידע שמי', כאשר מתחזקים בברכות, כאשר מתחזקים בכלל וכאשר לומדים תורה שהיא תורת ה', שיהיה ניכר 'כי ידע שמי'.

המצב קשה ועושים הרבה גדרים וסייגים והרבה תקנות, אבל התקנות העיקריות הם לחזק את הסגולות העיקריות ולא סגולות אחרות, דרך התורה לזכות למצב של לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך, כי מלאכיו יצוה לך לשמורך בכל דרכיך.

ומסיימים וכותבים, "וכן יש להתחזק בתפילה, ראשית שיהיה כל אחד ואחד קבוע במקום תפילתו", להתפלל תפילה חשובה - קבוע, "ולשמור זמני קריאת שמע ותפילה כהלכתן", ודאי, שלא להפסיד ח"ו תפילה וק"ש, "ולעשות תפילתו תחנונים לפני המקום ולבקש רחמים בתפילתו מאת הבורא יתברך שיסיר הצרה מעלינו ומעל כל בית ישראל", כך מסיימים.

יא. והאמת היא, שהרי מי לא רואה מה שהקב"ה עושה כאן, הרי מה שמתרחש כאן רואים כולם שזה מעשה השי"ת, כפי עצתו הנפלאה, רואים מעשה מן השמים. הקב"ה רוצה שיהיה עולם מתוקן, וברגע אחד הקב"ה יכול לעשות שכל העולם כולו יהיה מתוקן. אמר לי משהו, היום עיני כולם נשואות לשמים, כי אין משהו אחר, אין עוד שום דבר. המקור של המגיפה הזו הוא בסין, שם היה הרבה 'כוחי ועוצם ידי', היתה גאווה גדולה והצלחה גדולה, והנה הקב"ה הראה להם כיצד נגיף אחד קטן יכול לבטל את כל הגאווה שלהם. וכעת כל העולם כולו מסתכלים רק לשמים.

ויחד עם זאת, הרי כל הזמן כולם הולכים עם ראש למעלה, אחרי כל ההמצאות והטכנולוגיות וכל האפשרויות, כולם הולכים עם הראש למעלה, אבל הקב"ה לא אוהב את זה, הקב"ה רוצה שהראש יהיה למטה, ועכשיו כולם עם הראש למטה, כל העולם כולו וגם היהודים עם הראש למטה, זה מצב של כניעה. וכל הדברים האלו הם דברים שכך בעצם הקב"ה היה רוצה שהעולם ייראה. וכעת גם אין נסיעות לחוץ לארץ לבילויים, אין לעשות פסח בבולגריה או הונגריה, או בצ'כסלובקיה או רוסיה, במקום לעשות פסח בבית בארץ ישראל, בתי המלון בחוץ לארץ כבר היו מלאים בהזמנות מחנוכה - רצו לצאת ממצרים ב'ונציה'. אבל עכשיו הכל בטל, עכשיו כל אחד יהיה בבית שלו ב'ליל הסדר', ותהיה יציאת מצרים כמו שצריך להיות, בלי טיולים בארץ ישראל ובלי טיולים בחוץ לארץ רח"ל.

המשגיח זכרוננו לברכה, בשעה שהיתה המלחמה, עורר שעכשיו יש נושא אחד אצל כולם - המצב הבטחוני, ונבין שכאשר יש יראת שמים יש נושא אחד בעולם - יראת ה', הכל סביב יראת ה'. ויש כאן הערה מיוחדת, כי הנה הורגלנו כעת לפחד מדבר שאינו נראה בעיניים, יודעים שישנו אבל לא רואים אותו. וכך צריך להיות מצב של יראת שמים.

וגם בתוכנו, בתוך תוכנו, נהיה מצב כזה של 'חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם', וזה לא היה בדורות הקודמים, הדור הזה 'דור פתוח', 'פתוח' פירושו שאפשר לראות מה שרוצים, לשמוע מה שרוצים וללכת לכל מקום שרוצים, אין מסגרת, אין התחייבות, ואין פחד לראות, לקרוא או לשמוע משהו שיכול לקלקל את האמונה, לקלקל את הלב הטהור ואת המדות הטובות, וכל זה כי אנחנו הרי 'דור פתוח' - אנחנו נתגבר על הכל. אבל הנה כעת הקב"ה עשה ברגע אחד שהכל יהיה 'סגור' - כולם סגורים, אין יותר 'פתוח'. ולמה כולם סגורים, כי כשמדובר על הצלת נפשות אזי הסגירות היא פתיחות. אם כן אף בעבודת ה' הנעשית לגדלות האדם ולשלמות, הסגירות היא פתיחות. הקב"ה מעמיד אותנו כאן בהרבה תחומים בצורה בה היינו צריכים להיות בעצם, ומי יודע לקראת מה אנו הולכים.

יב. ואסיים בסיפור, המשגיח זכרוננו לברכה בסוף ימיו היה חולה, הוא כבר היה חלש, הוא לא יצא מהבית, והיו לו ייסורים חזקים, ואמרו לנו שאפשר להיכנס לבקר, ונכנסנו לבקר, והמשגיח

זכרוננו לברכה שכב על המיטה ואמר לנו כך, אני חושב מה הקב"ה רוצה ממני, אני חושב שהרי אי אפשר לקבל פני משיח עם גאווה, ולכן הקב"ה רוצה להכניע את הגאווה שלי על ידי הייסורים כדי שאוכל לקבל פני משיח, כך הוא אמר. זה מבהיל על הרעיון מה נקרא אדם גדול, מה הוא חושב לעצמו בשעה כזו.

והיתה לי שאלה למה הוא היה צריך להגיד שהייסורים נועדו להכין אותו לקבל פני משיח, והרי זה חידוש שאי אפשר לקבל פני משיח עם גאווה, והמשגיח תמיד דיבר על זה שאדם צריך להכין את עצמו לקבל פני משיח עם אמונה, עם יראת שמים ועם מדות טובות, כדי לזכות לקבל פני משיח. פעם, לקראת חודש ניסן, המשגיח התבטא ואמר, הרי ב'ניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל' - אם כן צריכים להכין את עצמנו שנהיה ראויים לקבל פני משיח. ובאמת הרי כדי לזכות לעולם הבא ודאי שאי אפשר לזכות לכך יחד עם גאווה, ואם כן מדוע המשגיח לא דיבר על כך שהקב"ה מכין אותו לעולם הבא, ומדוע הוא דיבר על לקבל פני משיח. ותמיד חשבתי באופן אחד, אבל כעת אני חושב באופן פשוט. לחשוב על עולם הבא ולא לחשוב על המשיח זהו חסרון באמונה בביאת המשיח. שהרי צריכים לצפות למלך המשיח בכל יום שיבוא, אם כן, אם הוא יחשוב שהקב"ה מכניע אותו לקראת העולם הבא ולא לקראת המלך המשיח, אם כן זה חסרון באמונה בביאת הגואל.

איננו יודעים מה הקב"ה רוצה מאיתנו כעת, אבל דבר אחד ברור מה שהקב"ה עושה, הקב"ה עושה כאן דבר גדול מאד, דבר נפלא, מעשה ה' יתברך, הקב"ה מתקן אותנו. ומי שיזכה לקלוט את המסר של התקופה - לחיות עם זה ולקבל את זה כמו שצריך להיות, להתחזק ולהתפלל להעביר את רוע הגזירה, אבל לשמוע את המסר של הגזירה - זהו דבר גדול. וברור שמה שקורה עכשיו זה בעצם ההכנה לנצח, אבל צריכים לקוות שזו גם ההכנה לקראת הגאולה לקבלת פני המלך המשיח. עם גאווה אי אפשר לקבל פני משיח, רק עם הכנעה כזו שכולם נכנעים כעת. ואם לא נחשוב שזו הכנה לקבל פני משיח א"כ זהו חסרון בציפייה לגאולה. ברור שהקב"ה עושה כאן משהו אבל אי אפשר להתעלם מכך שהרי מי יודע אולי זו ההכנה לגאולה העתידה לבוא במהרה.

יג. על כל פנים אנחנו צריכים לראות את התקופה הזו - מעשה ה' יתברך, ויש בזה סכנה, וצריכים לעשות השתדלות גדולה להיזהר מהסכנה, ולדעת שהכל בידי שמים. והעיקר לבקש שהקב"ה ירחם עלינו מן השמים. ולזכור שאנחנו מובטחים, יש לנו 'פרוטקציה' אצל הקב"ה, יש לנו קשר עם הקב"ה - ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים. אבל צריכים להיות ראויים לזה - כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי.

וכאשר נתחזק בתורה ובתפילה וביראת שמים, בחיזוק כמו שצריך להיות, בזכות זו הקב"ה יהיה איתנו, ואם הקב"ה איתנו - הכל יהיה טוב - **בְּטַח בַּה' וְעֲשֵׂה טוֹב** (תהלים לז, ג). ונזכה במהרה להיפטר מן הגזירות הקשות, ונוכל לחגוג את חג המצות בדיצה ובשמחה, ולהודות להקב"ה על הגאולה הכפולה שיעשה לנו במהרה בימינו.

נכתב ע"י אחד השומעים
והוגה ע"י מוריני המשגיח